

Hvor går grensene for ransaking i mindre narkotikasaker?

Juridisk oppgave

BACHELOROPPGAVE (OPPGAVE03)

Politihøgskolen

2022

Kand.nr : 553 & 554

Antall ord: 9157

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning og bakgrunn	3
1.1- Oppgavens problemstilling og dens hensikt	4
1.2- Oppbygging	4
1.3- Avgrensning og struktur	5
2.0 Metodedel	5
3.0 - Drøftelsesdel	7
3.1- Begrepsavklaring	7
3.1.1- "Narkotika" (RA-2014-2)	7
3.1.2- "Mindre mengder"	7
3.2 - Grunnlag for etterforskning, og dens formål	8
Straffeprosesslovens §224	8
Straffeprosesslovens §226	9
Nærmere om Riksadvokatens presiseringer	10
3.3 Legalitetsprinsippet og personvern.....	10
3.4- Ransaking etter strpl. §195.....	11
Materielle generelle vilkår	11
Materielle spesielle vilkår	12
Strpl. §170a	13
Formelle vilkår	13
3.5 - Strpl. §170a	14
3.6- Ransaking etter strpl. §195, sett opp mot en eksempelsak fra praksisåret	18
Etablering av skjellig grunn til mistanke- tegn og symptomer	18
Grunnlag for å ransake	20
Funn av formentlig narkotika	21
Telefon.....	22
Bopel	23
Nødvendighet og forholdsmessighet.....	24
Formelle vilkår	26
4.0 Avslutning	27
Litteraturliste	30

1.0 Innledning og bakgrunn

I det første halvåret av 2021 ble det registrert 9286 saker som omhandlet narkotika i Norge¹. Med andre ord registreres det flere titalls narkotikasaker hver eneste dag rundt om i landet. Det fremkommer av flere kilder, blant annet Riksadvokatens nyligste rapport angående tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker, at de registrerte sakene innen narkotika har en tilnærmet 50/50-fordeling mellom legemiddeloven §24 og straffeloven §231, som omhandler henholdsvis besittelse og oppbevaring av narkotika². Basert på denne kunnskapen kan en se at omlag halvparten av de flere titalls daglig registrerte narkotikalovbrudd er mindre narkotikalovbrudd.

I starten av 2021 la regjeringen frem et forslag om rusreform, som i grove trekk omhandlet at bruk og besittelse av mindre mengder narkotika ikke lenger skulle straffeforfølges. Som følge av dette ble det rettet et ekstra fokus mot politiets interaksjoner med “rusmisbrukere” og politiets anvendelse av loven i forbindelse med saker som omhandler bruk av tvangsmidler. Spesielt ransaking i mindre narkotikasaker, ble tema for debatt i samfunnet. Nevnte forslag om rusreform er omhandlet i NOU 2019:26.

I kjølvannet av denne debatten kom Riksadvokat Jørn Sigurd Maurud og førstestatsadvokat Runar Torgersen med et brev datert 09.04.21 med dok.nr. RA-2021-955-1. Nevnte dokument vil i resten av besvarelsen omtales både med dokumentnummer og som rundskriv/brev.

I dette brevet kom riksadvokaten med flere presiseringer angående politiets arbeid i forbindelse med narkotikakriminalitet, og hadde et spesielt fokus på bruken av ransaking i brukersaker med narkotika. I løpet av vårt praksisår erfarte vi at dette skapte en del usikkerhet rundt hva politiet faktisk kunne og ikke kunne gjøre i slike saker. Vi kommer tilbake til dette i del 3.

¹ Kripos (2021) s. 3

² Riksadvokaten (2022) *Tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker*, s. 8.

1.1- Oppgavens problemstilling og dens hensikt

Denne juridiske bacheloroppgaven ved Politi­høgskolen omhandler politiets bruk av tvangsmidlet ransaking, særlig vurdert opp mot saker som involverer narkotika i mindre mengder. Problemstillingen er som følger:

Hvor går grensene for ransaking i mindre narkotikasaker etter straffeprosesslovens §195?

Vi har begge vært helt ulike steder i landet under vår praksisperiode, henholdsvis i Nordland og Vest politidistrikt. Under drøfting av tematikk til oppgaven ble vi, som tidligere nevnt, oppmerksomme på at det mulig foreligger en usikkerhet rundt hva politiet har lov til og ikke lov til i lys av brevet til Riksadvokaten av 9.april 2021, også rundt om i landet. På bakgrunn av disse erfaringene fra praksis oppfatter vi den aktuelle problemstillingen som både relevant og interessant.

Oppgavens hensikt er således å etter beste evne tydeliggjøre hvor grensene går for når politiet kan ransake personer i mindre narkotikasaker, jf. problemstillingen fremstilt ovenfor. Basert på erfaringer fra praksisåret kan det fremstå som om det hersker noe usikkerhet i politidistriktene rundt hvor grensene går for når man kan ransake. Blant annet på grunn av dette fremsto det å skrive en juridisk oppgave som et naturlig valg for oss, da vi får en mulighet til å sette oss dypere inn i tematikken, samt å skrive om et tema som engasjerer oss begge. Dette engasjementet oppsto blant annet som følge av diverse jobbing opp mot narkotika og “rusmiljøer” i praksisåret.

1.2- Oppbygging

Oppgaven vil bestå av 4 deler: innledning, metodedel, drøftelsesdel og avslutning.

Oppgavens innledning vil blant annet inneholde nødvendige avgrensninger, og i metodedelen vil juridisk metode og lovverk redegjøres kort for. I drøftelsen vil vi innledningsvis ha en begrepsavklaring, og deretter gå nærmere inn på grunnleggende prinsipper innenfor etterforskning. Her ser vi nærmere på hvorfor man etterforsker og hvorfor legalitetsprinsippet og personvernet har en sterk tilknytning til de straffeprosessuelle tvangsmidlene politiet har.

Etter dette skal vi redegjøre for innholdet i hovedbestemmelsen til strpl. §195 og §170a, og gjøre innholdet i bestemmelsene praktisk anvendbart ved å bruke de opp mot en eksempelsak

fra praksisåret. Dette gjøres for å tydeliggjøre grensene opp mot hvor politiets hjemmel til inngrep ikke lenger er aktuell.

Avslutningsvis skal vi innom hovedmomentene fra funnene våre, og se om hvordan vår oppfatning skiller seg fra de føringer og presiseringer som er kommet fra Riksadvokaten og som ligger til grunn for praktiseringen og utøvelsen av rettsregelen.

1.3- Avgrensning og struktur

Besvarelsen kommer til å omhandle inngrep etter nevnte bestemmelser i saker som omhandler narkotika i mindre mengder, og vil ikke berøre eventuelle andre sakstyper. På bakgrunn av at vi skal se på spesifikt tvangsmiddel i en konkret type straffesak velger vi å avgrense oppgaven opp mot andre tvangsmidler for å belyse problemstillingen på en adekvat måte. Oppgaven kommer i hovedsak til å omfatte bruk av tvangsmidlet ransaking etter bestemmelsene omhandlet i straffeprosesslovens (strpl.) kapittel 15, med et hovedfokus på §§195 og 170a. Øvrige relevante bestemmelser som §192, samt diverse bestemmelser i blant annet grunnloven, straffeloven og legemiddeloven vil også anvendes i besvarelsen.

Hovedfokuset vil ligge på politiets straffeprosessuelle inngrep etter strpl. De nært beslektede øvrige tvangsmidlene pågripelse og beslag etter blant annet strpl. §§171 og 203 vil således ikke omhandles i dybden i besvarelsen.

Ettersom begrepene ransaking og visitasjon etter politilovens §§7a eller 10 gjerne forveksles eller brukes om en annen, samt at de ofte ser veldig like ut, poengteres det også at vi ikke skal omhandle f.eks. våpervisitasjon etter pl. §7a

2.0 Metodedel

Juridisk metode er en fremgangsmåte for å formulere og besvare rettsspørsmål³. Ved å anvende juridisk metode vil vedkommende som gjør dette således kunne besvare rettsspørsmål på en tilstrekkelig måte som tilfredsstillende krav til rettsanvendelse i en rettsstat⁴. Hensynet til kravet om lovmessig grunnlag for frihetsberøvelse etter grunnlovens §94 og

³ Aarli & Mæhle, 2021 s.13

⁴ Aarli & Mæhle, 2021 s.13

retten til privatliv etter §102 illustrerer viktigheten av at både den utøvende og den dømmende statsmakt praktiserer jussen på en presis og korrekt måte⁵.

Vi har valgt å benytte oss av juridisk metode i denne besvarelsen ettersom dette fremstår som en godt egnet metode for å presentere og belyse problemstillingen vår. Dette begrunnes med at juridisk metode er en strukturert og presis måte å fremlegge informasjon på fordi det følger en ganske fastsatt mal/struktur. Juridisk metode er også en god strategi for å belyse oppgaven, ettersom at oppskriften rundt analyse, drøftelse, og standpunkt utgjør en ryddig formel for vår rettslige problemstilling.⁶

Ett av de mest sentrale lovverkene vi skal benytte oss av blir straffeprosessloven. Det foreligger en del rettspraksis samt forarbeider rundt de aktuelle bestemmelsene som skal drøftes, og disse er benyttet der det fremstår formålstjenlig for å besvare oppgaven. I tillegg vil lovverk som straffeloven, Grunnloven og legemiddeloven også være viktige for å besvare oppgaven. Videre vil vi benytte oss av flere av riksadvokatens rundskriv, og kommer også til å være innom den europeiske menneskerettskonvensjonen.

Vi tenker at kompetanse bygger trygghet i utførelsen av yrket. En polititjenesteperson som er sikker på jussen i praksis, er en godt utrustet person som kan løse oppdrag på en sikker og effektiv måte. Grunnet politityrkets krevende natur fremstår trygghet som et særdeles viktig aspekt ved utførelse av tjenesten. Trygghet omfatter blant annet tilstrekkelig faglig kunnskap til å være trygg på sine beslutninger som tjenestemann. Ved å være trygg på anvendelsen av juridisk metode, vil dette både på "papiret" og i praksis kunne avle gode beslutninger for praktisering av yrket.

⁵ Se nærmere i L'Espirit des Lois av Montesquieu om maktfordelingsprinsippet ("Lovens Ånd", 1748)

⁶ Blandhold et al, 2015, s.311

3.0 - Drøftelsesdel

I følgende del vil relevante rettskilder presenteres og tolkes, og politiets adgang til ransaking vil illustreres ved et erfart eksempel. Før dette gjøres skal vi ha en begrepsavklaring angående relevante begreper benyttet både i besvarelsens problemstilling og oppgaven forøvrig.

3.1- Begrepsavklaring

3.1.1- "Narkotika" (RA-2014-2)

Det følger av Lov om legemidler mv. (heretter legemiddeloven) §22 at Kongen fastsetter hvilke stoffer som er å regne som narkotika, og kommer med forskrifter i denne sammenheng. I forskrift 14. februar 2013 nr. 199 om narkotika (heretter narkotikaforskriften) §3 nr. 1 fremkommer det tydelig at stoffer oppført i narkotikalistene etter §4 er å regne som narkotika. Narkotikalistene følger også som en del av forskriften, og det er de enkelte stoffene, stoffgruppene, drogene, soppene eller blandingene som følger av denne listen som er å regne som narkotika.

Bruk og besittelse av narkotika rammes av legemiddeloven §31 jf. §24 første ledd, og straffes med bøter eller fengsel inntil 6 måneder, eller begge deler.⁷

3.1.2- "Mindre mengder"

Det fremkommer av RA-2014-2 at "*besittelse*" omfatter narkotika i "*små mengder*" og er rent midlertidig befatning med stoff som er forbundet til eget bruk⁸. Dersom denne mindre mengden narkotika er beregnet for videresalg er det å regne som oppbevaring etter Lov om straff (heretter straffeloven) §231 første ledd⁹.

Som tidligere nevnt er intensjon om videresalg en grensedracting mellom besittelse og mer straffbare oppbevaring. Hva er så å regne som "små" eller "mindre" mengder narkotika når man tar i vurdering stoffets potens, vekt og omfang? Rettspraksis og diverse rettskilder er forholdsvis klar på dette punktet. Den mengdemessige grensedractingen er beskrevet i Ot.prp.nr.23 (1983-1984) som at besittelse først vil fremkomme i samband med den rene bruk, og bør sees i sammenheng med dette, og at større mengder vil bli sett på som

⁷ RA-2014-2 IV punkt 1, 2. ledd 1. setning.

⁸ RA-2014-2 IV, punkt 1, 3. ledd, 1. setning.

⁹ RA-2014-2 IV, punkt 1. 3. ledd 2. setning.

oppbevaring¹⁰.

Riksadvokaten har videre lagt til grunn at grensen mellom besittelse og oppbevaring trekkes ved ca. to “brukerdoser”¹¹. Dette underbygges av rettspraksis, blant annet en dom fra høyesterett hvor domfelte hadde kjøpt en “beis” hasj og en “brukerdose” heroin¹². I nevnte dom fremkommer det tydelig at å ha en “beis” hasj på seg er å regne som besittelse av hasj. Dommen henviser også til at domfelte tidligere hadde erkjent erverv av seks brukerdoser heroin til lagmannsretten, og kommenterer at dette må sees i sammenheng med tidligere nevnte besittelse.

Dette fordrer således en konkret vurdering i det enkelte tilfelle, men som eksempel følger det av direktivet for Oslo politidistrikt gjengitt i NOU 2019:26 at “besittelse” av cannabis omhandler mengder opp til 2 gram¹³. En kan således rimelig anta at en brukerdose hasj er å regne som ca. et gram. Hva en brukerdose er vil variere med hensyn til stoffets potens, brukerens toleranse og lignende.

Avslutningsvis følger det et krav om nærhet i tid med hensyn til stoffets mengde opp mot eventuell individuell bruk. Som et eksempel ble det i Rt. 2005-1319 vurdert at 13,14 gram hasjisj var klart mer enn det som kan regnes til eget bruk på kort sikt¹⁴. Basert på dette kan en således si at det kreves nærhet i tid for at narkotikaen er å regne som besittelse.

Mindre mengder narkotika er i denne besvarelsen tolket og benyttet som “opp til to brukerdoser” av et stoff på narkotikalistens.

3.2 - Grunnlag for etterforskning, og dens formål

Straffeprosesslovens §224

Det følger av straffeprosessloven (strpl.) §224 1. ledd at etterforskning kan iverksettes når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige. Bestemmelsen er videre

¹⁰ Ot.prp.nr.23 (1983-1984) s. 14, punkt 3.3, 4. setning.

¹¹ RA-1998-1 IV, 1. ledd, 2. setning

¹² HR-1997-22-A, Rt. 1997-572

¹³ NOU 2019:26 side 212, tabell 10.2.

¹⁴ Rt. 2005-1319, 14. avsnitt.

omhandlet i forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (heretter påtaleinstruksen) §7-5, som redegjør for utføring av etterforskningen.

I Riksadvokatens rundskriv nr. 3 fra 1999 defineres ordlyden “*rimelig grunn*” blant annet med at det ikke kreves mistanke rettet mot noen bestemt person. Formuleringen er dekkende i seg selv, og åpner for en utpreget skjønnsmessig vurdering av om etterforskning bør foretas både i tilfeller der undersøkelsene er rent generelle og i de tilfeller det søkes opplysninger om en eller flere konkrete personer.¹⁵ Ved tvangsmiddelbruk rettet mot en bestemt person stilles det imidlertid strengere presisering av hva mistanken gjelder, og til klargjøring av formålet med etterforskningskrittet¹⁶. I forbindelse med bruk av personransaking etter strpl. §195 presiserer Riksadvokaten at det fastsettes at det kan foretas ransaking for å “*søke etter bevis*” /“*dersom det er grunn til å anta at det kan føre til oppdagelse av bevis*”, er det således på det rene at det er en forutsetning at det søkes etter bevis av betydning for slik straffbar handling som det etter loven må foreligge “*skjellig grunn til mistanke om*”¹⁷.

Straffeprosesslovens §226

I strpl. §226 fremkommer det at formålet med etterforskningen er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for blant annet å avgjøre spørsmålet om tiltale, eller å avverge eller stanse straffbare handlinger.¹⁸

Det lyder i §226, 3. ledd at der det er en bestemt person som er mistenkt, skal etterforskningen søke å klarlegge både det som taler mot ham og det som taler til fordel for ham.¹⁹ Dette danner grunnlaget for *objektivitetsprinsippet*, som skal ligge til grunn for enhver etterforskning politiet foretar seg. I 4. ledd omtales *effektivitetsprinsippet*, som omhandler at etterforskning skal gjennomføres så raskt som mulig, og slik at ingen unødig utsettes for mistanke eller ulempe.

¹⁵ RA-1999-3, s. 5

¹⁶ RA-2021-955-1, s.2

¹⁷ RA-2021-955-1, s.2

¹⁸ Straffeprosessloven, 1999, §§224 og 226,1. ledd bokstav a og c

¹⁹ Straffeprosessloven, 1999, §226,3. ledd.

Nærmere om Riksadvokatens presiseringer

Følgende er et sitat fra Riksadvokatens brev av 9.april:

[...] På bakgrunn av den senere tids diskusjoner knyttet til regjeringens forslag til rusreform, finner riksadvokaten grunn til å understreke den rettslige skranke som ligger i at all etterforskning - også ransaking i saker om bruk av narkotika - må følge et relevant etterforskningsformål, målt mot hva den konkrete mistanken i saken gjelder²⁰.

Som en kan lese har Riksadvokaten presisert følgende; der det tidvis har blitt syndet, har vært i forbindelse med sammenhengen mellom etterforskningskrittene som gjennomføres og mistanken nevnte etterforskningskritt søker å avklare de faktiske forhold rundt. Det følger av Riksadvokatens rundskriv 3/1999 at etterforskning er ikke en mer eller mindre tilfeldig innsamling av fakta, men en formålsstyrt virksomhet. Den faktainnsamling som etterforskningen består i, skjer med rettslige normer som bakgrunn, ramme og mål²¹. Dette vil med andre ord bety at etterforskningskrittet som tiltenkes gjennomført må stå i sammenheng med forholdet som skal belyses, ikke et annet forhold. Dersom mistanken mot en person er besittelse av narkotika, vil funn av narkotika på vedkommendes person være det nødvendige forholdet for å belyse den nevnte mistanken om besittelse av narkotika jf. strpl. §226. Ved dette funnet kan det hevdes at politiet har skaffet til veie de nødvendige opplysningene ifm. mistanken.

3.3 Legalitetsprinsippet og personvern

Legalitetsprinsippet er et viktig rettsprinsipp som må evalueres nøye når man skal utøve tvangsmiddelbruk på borgerne. Legalitetsprinsippet går ut på at offentlige myndigheter må ha hjemmel i lov for å iverksette tyngende inngrep overfor borgerne, og skal være forankret i en demokratisk beslutningsprosess²². Særlig står det nedfelt i Grunnlovens §96 som sier at:

²⁰ RA-2021-955-1

²¹ RA-1999-3. s.3

²² Steinar Fredriksen, Innføring i straffeprosess, 4. utgave, Oslo 2018 s.157

*ingen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom*²³. I tillegg følger det av Grunnlovens §113 som forankrer at staten må ha hjemmel i lov for å gjøre inngrep overfor den enkelte²⁴.

Personvern er en sentral del av prinsippet. Retten til privatliv har sin forankring i Grunnlovens §102, som blant annet sier at enhver har rett til privatliv. Vernet er videre forankret i den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) artikkel 8 nr. 2 og artikkel 5. I artiklene fremkommer det blant annet at enhver har rett til respekt for sitt privatliv, familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse²⁵. En ransaking etter strpl. §195 er integritetskrenkende, og krever hjemmel i lov. Dette underbygger grunnlaget for personvernets viktige rolle. Det er således et viktig rettsprinsipp at enkeltindivider ikke skal bli utsatt for unødig inngrep av staten uten at man har tilstrekkelig hjemmel.

Problemstillingen i denne oppgaven, gjør det naturlig å nevne at strpl. §170a er gjennomgående for hele besvarelsen, og noe som vi skal drøfte senere. Kravet til formål og nødvendighet er sterkt knyttet til personvernet og legalitetskontroll. Riksadvokaten presiserer i sitt rundskriv at klarhet om hva mistanken gjelder, og om formålet med en undersøkelse, er dessuten viktig hensyn til en effektiv legalitetskontroll²⁶

3.4- Ransaking etter strpl. §195

Det følger av straffeprosesslovens §195 at:

Når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling som etter loven kan medføre frihetsstraff, kan vedkommende sin person ransakes når det er grunn til å anta at det kan føre til blant annet oppdagelse av bevis eller ting som kan beslaglegges

Materielle generelle vilkår

Ordlyden “*skjellig grunn*” er det første materielle generelle vilkåret som må være oppfylt for å ransake etter §195. Jf. rikholdig rettspraksis innebærer dette at det må være mer sannsynlig

²³ Norges Grunnlov, 1814, §96

²⁴ Bjeknes & Fahsing (2018), s.38

²⁵ Lov 21. mai 1999 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven), vedlegg 1, artikkel 8, nr. 1 samt artikkel 5.

²⁶ RA-2021-955-1, pkt. 7

at personen er skyldig enn at han ikke er skyldig- dette kan også uttrykkes slik at det må være sannsynlighetsovervekt.²⁷ I Rt 1993 s. 1302, uttalte høyesteretts ankeutvalg seg om at ved ordlyden “*skjellig grunn til mistanke*” måtte det stilles krav til sannsynlighetsovervekt. Det må altså være mer enn 50 % sannsynlighet for at alle straffbarhetsvilkårene skal være oppfylt.²⁸

Videre følger det krav om at mistanken gjelder en handling som som etter loven kan medføre frihetsstraff. Forarbeidene fra NUT 1969:3 sier at frihetsstraff må ha en strengere straff enn bøter. Dette vil si at dersom lovbruddet kun gir bot, vil vilkåret ikke være oppfylt.²⁹

Kravene om skjellig grunn til mistanke og frihetsstraff regnes gjerne som de materielle, generelle vilkårene i bestemmelsen. Det følger videre av bestemmelsen at det er vedkommende sin person det kan foretas ransaking av. I forarbeidene NUT 1969:3 fremkommer det at ordlyden person er definert som “først og fremst personens klær, veske o.l.”³⁰ Fredriksen tolker ordlyden ganske likt, og beskriver en personransaking som en “ytre besiktigelse” av kroppen, og nevner blant annet vedkommendes klær og sko³¹

Materielle spesielle vilkår

Videre må formålet med nevnte undersøkelse være å blant annet oppdage bevis eller ting som kan beslaglegges. Et typisk eksempel på bevis vil være f.eks. en klump hasj, dersom mistanken er oppbevaring av narkotika; beviset belyser dermed det aktuelle straffbare forholdet. Narkotika kan anses som en ting som kan beslaglegges, så vel som et bevis i en eventuell etterforskning. Forarbeidene beskriver at alt som kan tjene til oppklaring av saken, er bevis, ikke bare spor etter den straffbare handlingen³²

Reglene for beslag er regulert i strpl. §203. Ransakingen må være formålsstyrt på lik linje med øvrige etterforskningsskritt jf. straffeprosesslovens §226.

Avslutningsvis omhandler ordlyden “*grunn til å anta*” at det ikke stilles krav til sannsynlighetsovervekt, men at det må foreligge konkrete, objektive holdepunkter for det

²⁷ Steinar Fredriksen, *Innføring i straffeprosess*, 4. utgave, Oslo 2018, s. 167

²⁸ Rt. 1993 s.1302

²⁹ NUT-1969:3, s.249

³⁰ NUT-1969:3, s. 251

³¹ Steinar Fredriksen, *Lovbrudd, skyld og straff*, (Oslo) 2018, s.201

³² NUT-1969:3, s.249

som skal foretas. Ordlyden “*grunn til å anta*” er i litteraturen definert på følgende måte: “Det må foreligge objektive holdepunkter for å konstatere en viss grad av sannsynlighet utover den rene mulighet, men så meget som for «skjellig» eller «særlig» grunn kreves ikke³³.”

Strpl. §170a

Nødvendigheten og forholdsmessigheten ved all bruk av tvangsmidler må alltid vurderes jf. §170a. Grunnet bestemmelsens viktighet for å belyse vår problemstilling, redegjøres den for under en egen seksjon i punkt 3.5.

Formelle vilkår

Ved bruk av tvangsmidler følger det også et krav om at bruken er besluttet av korrekt personell, såkalte formelle vilkår. De formelle vilkårene knyttet til ransaking er regulert i strpl. §§197 og 198. I §197 fremkommer det at retten har primærkompetanse til å beslutte ransaking. Videre kan påtalemyndigheten beslutte ransaking dersom det er fare ved oppholdet vil si at ransakingen sitt formål kan gå tapt på grunn av den tid det tar å innhente rettens tillatelse³⁴.

Polititjenestepersonens beslutningsmyndighet er regulert i §198. Her fremkommer det at politimann selv kan beslutte ransaking blant annet når mistenkte treffes eller forfølges på fersk gjerning eller ferske spor, jf. §198 nr. 2. Ordlyden “*fersk gjerning*” omhandler situasjoner hvor gjerningspersonen oppdages under selve forøvelsen av lovbruddet eller umiddelbart etter, samtidig som det er klart at vedkommende er gjerningspersonen³⁵.

Etter §198 nr. 3 gis politiets tjenestepersoner hastekompetanse til å beslutte ransaking på egen hånd, men med strengere vilkår enn påtalemyndighetens tjenestepersoner etter §197 andre ledd³⁶. Etter §198 nr. 3 stilles det krav til “*sterk mistanke*”, så vel som at det må foreligge “*nærliggende fare for at formålet med ransakingen ellers vil forspilles.*” Ordlyden “*sterk mistanke*” er av Riksadvokaten vurdert som et strengere mistankekrav enn skjellig grunn til

³³ Bjerke, Keiserud og Sæther, 2011, s. 681

³⁴ RA-2021-955-1, pkt. 5.1 3.linje

³⁵ RA-2021-955-1, pkt. 5.2 2.ledd

³⁶ RA-2021-955-1, pkt. 5.2 3.ledd

mistanke³⁷. Dette kan også underbygges med vurderinger fra Høyesterett, hvor det blant annet fremkommer i Rt. 1993 s. 1025 at ordlyden “sterk mistanke” omhandler situasjoner med *betydelig sannsynlighetsovervekt* for at det aktuelle straffbare forholdet har funnet sted³⁸.

Kravet om et hasteelement være likt påtalemyndighetens krav til “fare for opphold” etter §197. Vurderingen om dette foreligger vil riktignok variere noe, da oppholdsfare må være i henhold til å avvende påtalemyndighetens beslutning, og ikke rettens beslutning. Gitt det faktum at politiet har døgkontinuerlig ordning med jourhavende jurister som er tilgjengelige for å innhente slike beslutninger, har Riksadvokaten lagt til grunn at politiets tjenestepersoner bare unntaksvis vil ha selvstendig beslutningsmyndighet i kraft av hastekompetanse³⁹. Et eksempel på hvordan dette fungerer i praksis tydeliggjøres under punkt 3.6.

Avslutningsvis vil det være interessant å se hvordan denne beslutningsprosessen fungerer i praksis. I riksadvokatens rapport om tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker fremkommer det at polititjenestepersonene selv besluttet ransaking i 65 prosent av tilfellene som ble undersøkt⁴⁰. I den samme rapporten fremkommer det at statsadvokatene i de respektive politidistriktene har sett på disse sakene hvor politiet beslutter ransaking selv, og vurdert det dithen at i 20% av disse tilfellene burde jourhavende jurist vært kontaktet. Basert på disse vurderingene kan det hevdes at straffeprosessens ordning med primærkompetanse hos retten, sekundærkompetanse hos påtalemyndigheten og unntaksvis kompetanse for polititjenestepersoner ikke nødvendigvis gir et beskrivende bilde av praksis i mindre narkotikasaker⁴¹.

3.5 - Strpl. §170a

Tvangsmidlene pågrepelse, ransaking og beslag er sentrale bestemmelser under straffeprosesslovens fjerde del. Bestemmelsene går ut på at når gitte vilkår er oppfylt, kan det aktuelle tvangsmiddelet brukes. I vår besvarelse er dette snakk om ransaking. Selv om lovens vilkår for å gjennomføre en ransaking er oppfylt er det ikke nødvendigvis slik at dette skal

³⁷ RA-2021-955-1, pkt. 5.2 3.ledd

³⁸ Rt. 1993 s. 1025.

³⁹ RA-2021-955-1, pkt. 5.2 3.ledd

⁴⁰ Riksadvokaten (2022) *Tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker*, s. 27

⁴¹ Riksadvokaten (2022) *Tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker*, s. 27

gjøres. En vurdering av om tvangsmiddelet skal brukes i det konkrete tilfellet, kommer i tillegg til vurderingen av om vilkårene i bestemmelsen er oppfylt.⁴²

Det følger av strpl. §170a at:

*Et tvangsmiddel kan brukes bare når det er tilstrekkelig grunn til det. Tvangsmidlet kan ikke brukes når det etter sakens art og forholdene ellers ville være et uforholdsmessig inngrep.*⁴³

Med ordlyden “*tilstrekkelig grunn*” innebærer dette at inngrepet må være nødvendig for etterforskningen.⁴⁴ Videre innebærer “*uforholdsmessig inngrep*” et krav til forholdsmessighet. Det kan videre sies at det ikke er tillatt med ethvert ellers lovhjemlet inngrep selv om det i og for seg er nødvendig for å nå et legitimt etterforskningsmål.⁴⁵ “*Sakens art*” og “*forholdene ellers*” er vilkår som innebærer at man må ta høyde for en rekke momenter.

Ordlyden “*sakens art*” er som tidligere nevnt et vidt begrep som omhandler mange ulike aspekter ved et konkret forhold sine karakteristikk. En viktig vurdering i denne sammenhengen er sakens alvorlighet. Høyesterett skrev i en dom fra 2010 at narkotika er et alvorlig samfunnsproblem⁴⁶. Dette kan stilles i kontrast til Riksadvokatens nyligste føringer fra 2021, hvor mindre narkotikasaker som tidligere nevnt beskrives som “lite alvorlige⁴⁷.” Her burde det nevnes at domstolene er uavhengige fra riksadvokatens føringer, men også nylige avgjørelser i domstolene kan antyde at vurderingene rundt narkotikalovbrudds oppfattede alvorlighet sees på en annen måte enn tidligere. Høyesterett skrev i en dom fra 2021 at “synet på straffereaksjoner for rusavhengige har endret seg de siste årene⁴⁸.” Denne uttalelsen fra høyesterett er ikke tilstrekkelig på egen hånd til å kunne hevde at domstolene praktiserer håndhevelsen av narkotikalovbrudd på en annen måte enn tidligere, men

⁴² Fredriksen Lovbrudd, skyld og straff, 2018, s. 160

⁴³ Straffeprosessloven, 1999, §170a

⁴⁴ RA-2021-955-1, pkt. 4, 4.ledd

⁴⁵ RA-2021-955-1, pkt. 4, 5.ledd

⁴⁶ HR-2010-00596-A, pkt. 25 1.setning

⁴⁷ RA-2021-955-1, pkt. 4.

⁴⁸ HR-2021-1469-U, pkt. 17 2.setning

illustrerer at også høyesterett følger med på blant annet den kriminalpolitiske samfunnsutviklingen, og tilpasser seg denne til en viss grad.

En annen viktig vurdering innen ordlyden “*sakens art*” vil kunne være vår samtid, og hvilke tider vi lever i generelt. Et eksempel på hvordan samtiden vi lever i kan påvirke politiets arbeid kan være at politiet under covid-pandemien hadde lavere terskel for å oppløse større ansamlinger av folk, selv om det sånn sett ikke var blitt begått lovbrudd. Som tidligere nevnt ble sannsynligvis narkotika sett på som et større samfunnsproblem for 10 år siden enn det blir i dag, og det kan hevdes at debatten rundt rusreformen bidro til endringer i synet rundt forholdsmessighetsvurderinger i mindre narkotikasaker. Det legges dermed til grunn at samtiden vi lever i er et viktig moment i anvendelsen av rettsregelen etter strpl. §170a. Oppsummert kan en således si at vurderingen vedrørende “*sakens art*” kan sies å være i endring, og vil måtte ilegges nøye vurdering ved alle aktuelle saker.

Ordlyden “*forholdene ellers*” kan forstås i en vid kontekst. Først og fremst er det en vurdering av siktedes personlige forhold som for eksempel alder og helsetilstand.⁴⁹ Et eksempel på dette er en anke til høyesterett, hvor en varetektsfange hevdet å ikke ha mottatt nødvendige medisiner under oppholdet sitt⁵⁰. Vedkommende mente at fortsatt varetektsfengsling ville være uforholdsmessig grunnet hans sterke ADHD. Høyesterett uttalte i denne sammenheng at siktedes helsesituasjon og muligheter for oppfølging under varetektsoppholdet er forhold av betydning ved forholdsmessighetsvurderingen⁵¹.

Bestemmelsen i strpl. §170a lovfester dermed henholdsvis behovsprinsippet og proporsjonalitetsprinsippet ved anvendelse av straffeprosessuelle tvangsmidler⁵². I forarbeidene står det oppført at forholdsmessighetsprinsippet skal gjelde for alle bestemmelsene i del 4 om tvangsmidler i straffeprosessloven⁵³. Behovsprinsippet tilknyttes inngrepets nødvendighet, mens proporsjonalitetsprinsippet omhandler inngrepets forholdsmessighet.

Vurderinger av blant annet forholdsmessighet ved politiets inngrep er stadig til vurdering i domstolen. I en Høyesterettsdom fra 2021 illustreres kompleksiteten ved slike vurderinger,

⁴⁹ Steinar Fredriksen, *Innføring i straffeprosess*, 4. utgave, Oslo 2018, s. 161

⁵⁰ HR-2017-2009-U

⁵¹ HR-2017-2009-U. Pkt 13.

⁵² Steinar Fredriksen, *Innføring i straffeprosess*, 4. utgave, Oslo 2018, s. 161

⁵³ Ot.prp nr.64 (1998-1999) s. 147

blant annet ved at lagmannsretten konkluderte med at påtalemyndighetens vurdering av gjentakelsesfare ved en pågripelse var uforholdsmessig.

Dette ble blant annet begrunnet ved at den påståtte gjentakelsesfaren var basert på å fengsle tiltalte i påvente av forventet soning av dom basert på tre separate handlinger fra 2011, 2015 og 2018, og at dette i det nevnte tilfellet måtte vurderes med hensyn til tidsperspektivet frem til endelig dom kom til å foreligge.

Kort forklart var flertallet i høyesterett enig med lagmannsrettens vurderinger, men det var også et mindretall som mente lagmannsretten hadde etterlatt tvil om vurderingen av konkrete punkter i vurderingen av blant annet gjentakelsesfaren. Forholdsmessighet er derfor et forhold som krever konkrete vurderinger fra gang til gang. Et eksempel fra høyesterett på momenter som ilegges særlig vekt ved forholdsmessighetsvurderinger er omstendigheter i tilknytning omsorg av siktedes barn⁵⁴. Slike aktuelle forhold stiller ekstra krav til vurdering av forholdsmessighet opp mot nødvendighet. På generell basis vil et tvangsmiddel lettere være uforholdsmessig jo mer inngripende det er og jo mindre alvorlig lovbrudd det tas sikte på å etterforske.⁵⁵

Med proporsjonalitetsprinsippet menes det et alminnelig krav om forholdsmessighet mellom tjenestehandlingens mål og midlene som tas i bruk når dette er målet.⁵⁶ Behovsprinsippet defineres med at offentlige myndigheter ikke må gripe inn overfor borgerne i større omfang og med sterkere midler enn det som er nødvendig for å realisere hjemmelsgrunnlagets formål⁵⁷. Felles for begge prinsippene er at de forutsetter en vurdering som må tas i forkant fra politiets side. Dette dreier seg altså om en avveining om hva som kan forventes. Prinsippene får derved ikke bare betydning for valget mellom ulike midler, men også for om det der og da i det hele tatt skal aksjoneres⁵⁸.

⁵⁴ Rt. 1991-1496 (515-91)

⁵⁵ RA-2021-955-1, pkt. 4, 6.ledd

⁵⁶ Auglend, R. L., & Mæland, H, 2017, s. 637

⁵⁷ Auglend, R. L., & Mæland, H, 2017, s.167

⁵⁸ Auglend, R. L., & Mæland, H, 2017, s. 637

3.6- Ransaking etter strpl. §195, sett opp mot en eksempelsak fra praksisåret

Eksempel fra praksis:

Lørdag kveld i sentrum stanses og sjekkes en ungdom av politiet, og han oppfattes som ruset. Ungdommen hadde store pupiller, markante/uvanlige spasmer/bevegelser i kjevepartiet, "kløe" i kjevepartiet og var generelt svært oppspilt med rask pust og tydelig svetteutvikling. Patruljen mener de har skjellig grunn til mistanke om bruk av narkotika og gjennomfører en Tegn og symptom-test, som gir utslag på sentralstimulerende rusmidler. Patruljen ransaker dermed ungdommen og sekken han har på seg. Patruljen gjør funn av to små lynlåsposer med hvitt pulver. På bakgrunn av dette går de også gjennom ungdommen sin telefon, men finner ingenting av interesse. Ungdommen erkjenner å ha brukt narkotika, og avhøres på stedet og blir deretter dimittert.

Etablering av skjellig grunn til mistanke- tegn og symptomer

Riksadvokaten presiserte allerede i 1999 retningslinjer for bruk av tegn og symptomer på på narkotikamisbruk og andre rusmidler. Hjemmelsgrunnlaget kan være av forskjellig art, deriblant at handlingen kan ligge innenfor den alminnelige handlefrihet, for eksempel ordinære observasjoner knyttet til patruljevirkosomhet⁵⁹.

Med ordlyden alminnelig handlefrihet siktes det til handlinger som alle borgere kan foreta, også private. Det er ingenting i veien for at politiet ved passiv observasjon av andre mennesker danner seg en oppfatning av om de er påvirket, basert på f.eks. øynenes utseende og ømfintlighet for lys, og evne til å holde balansen⁶⁰.

Formålet med bruk av Tegn og symptom kan blant annet være å avdekke om det foreligger et straffbart forhold, slik som eksempelvis ulovlig bruk av narkotika.

Verken straffeprosessloven eller politiloven inneholder lovbestemmelser som direkte viser til undersøkelser som Tegn og symptom. Likevel har Riksadvokaten lagt til grunn at når

⁵⁹ Riksadvokatens Kompendium - Tegn og symptom 07.09.1999, s.2

⁶⁰ Riksadvokatens Kompendium - Tegn og symptom 07.09.1999 s.3

formålet med undersøkelsene er å avdekke eller underbygge om en person har foretatt noe straffbart, altså i vårt tilfelle bruk av narkotika, kan dette bare skje når det foreligger skjellig grunn til mistanke om en straffbar handling som kan medføre frihetsstraff. Den mistenkte får da status som siktet⁶¹. Hva som menes med ordlyden *skjellig grunn til mistanke* og ordlyden *frihetsstraff* er redegjort for i punkt 3.4. Hvor åpenbar den skjellige grunnen til mistanke er vil variere basert på hvem som vurderer det- i en dom fra Oslo tingrett ble det vurdert tilstrekkelig at patruljen “reagerte” på tiltalte før de gjennomførte en tegn- og symptomtest⁶²

Riksadvokaten fremmet blant annet at øvelsene i Tegn og symptom fordrer i stor grad at de som utsettes for dem må tåle begrensninger i, forstyrrelser av, eller direkte inngrep i den personlige integritet, dels i form av kortvarig begrensninger i bevegelsesfriheten, undersøkelser og bevegelser i ansiktets umiddelbare nærhet, ubehag i form av lys i øyne og til dels kroppskontakt, altså kontroll av puls⁶³.

23 år senere presiseres det fortsatt i rundskriv fra Riksadvokaten at de mest relevante etterforskningskritt, for å ta nærmere stilling til mistanke om påvirkning av ulovlig rusmidler vil være innledende samtale/avhør og eventuell undersøkelse ved å observere og bruke “tegn og symptomer” testen. En slik undersøkelse vil gjennomgående være forholdsmessig, selv om det innebærer at mistenkte bes om å medvirke⁶⁴.

I eksempelet fra praksisåret blir ungdommen påtruffet ute hvor allmennheten ferdes. Som tidligere nevnt har Riksadvokaten understreket at ved passiv observasjon, kan man danne seg en oppfatning av om personen er påvirket jf. tidligere drøfting.

I lys av forholdsmessighetsvurderingen opp imot saker der siktemålet er å avdekke om det foreligger noe straffbart, fremmer Riksadvokaten at undersøkelser som krever aktiv medvirkning eller at den undersøkte må tåle noe, bare gjennomføres når det på forhånd foreligger skjellig grunn til mistanke om en handling som kan medføre frihetsstraff og de øvrige vilkår for ransaking foreligger.⁶⁵

I eksempelsaken gav ungdommens store pupiller, markante kjevebevegelser og hans generelle oppspilthet patruljen tydelige signaler på at han trolig var påvirket av et

⁶¹ Riksadvokatens Kompendium - Tegn og symptom 07.09.1999 s.5

⁶² TOSLO-2002-6133, “23-25. februar”

⁶³ Riksadvokatens Kompendium - Tegn og symptom 07.09.1999 s.3

⁶⁴ RA-2021-955-1 pkt. 6.2

⁶⁵ Riksadvokatens Kompendium - Tegn og symptom 07.09.1999, s.6

sentralstimulerende rusmiddel. Med disse holdepunktene kan en hevde at patruljen hadde nok objektive holdepunkter til å si at det var mer sannsynlig at ungdommen hadde brukt narkotika enn at han ikke hadde det, altså skjellig grunn. Patruljen kunne dermed lese ungdommen med Tegn og symptomer, og testens resultat styrket mistanken om bruk av narkotika.

Grunnlag for å ransake

I dette tilfellet har politiet rimelig grunn til å undersøke om det foreligger et straffbart forhold, da ungdommen fremstår ruset og bruk av narkotika er et lovbrudd jf. strpl. §224. Videre vil de aktuelle opplysningene å skaffe til veie være om ungdommen har brukt eller er i besittelse av narkotika jf. §226.

Vi forutsetter at patruljens vurdering om skjellig grunn til mistanke er berettiget (altså at den observerte ruspåvirkningen er fastslått sikkert, som tidligere drøfting har illustrert at den er), og anser bestemmelsens krav om skjellig grunn til mistanke som oppfylt. Videre er bruk av narkotika et lovbrudd som etter legemiddelloven §31 jf. §24 kan medføre frihetsstraff, og de materielle generelle kravene for personransaking er oppfylt. Spørsmålet en så må stille seg er om det er grunn til å anta at ransaking kan føre til oppdagelse av bevis. Det springende punktet blir således om nevnte mistanke om *bruk* av narkotika gir skjellig grunn til mistanke for *besittelse* av narkotika.

Riksadvokaten har i sitt rundskriv fra 9.april 2021 vært klar på dette feltet. Det fremkommer tydelig at dersom noen med skjellig grunn mistenkes for bruk av narkotika vil vedkommende også med skjellig grunn kunne mistenkes for besittelse av narkotika⁶⁶. Dette vil åpenbart måtte vurderes fra situasjon til situasjon, men uten andre holdepunkter vil mistankekravet angående besittelse av narkotika gjennomgående vært oppfylt. Det vil i utgangspunktet være tilgang til personransaking, og inngrepet vil som utgangspunkt i slike tilfeller heller ikke være et uforholdsmessig inngrep⁶⁷.

Spørsmålet rundt ransakingsgrunnlag er forholdsvis lite behandlet i domsstolen, se drøfting i punktet “Nødvendighet og forholdsmessighet” under.

⁶⁶ RA-2021-955-1, pkt. 6.2 4.ledd

⁶⁷ RA-2021-955-1, pkt. 6.2, 4.ledd

I dette tilfellet forutsettes det at patruljen har skjellig grunn til mistanke for at ungdommen har brukt narkotika, og som drøfting over har illustrert vil ungdommen således kunne ransakes.

Som tidligere nevnt fordrer slike situasjoner åpenbart en konkret vurdering fra tilfelle til tilfelle. I eksempelet foreligger det ingen informasjon som tilsier at en personransaking vil være et uforholdsmessig eller unødvendig inngrep, og patruljen har så langt handlet innen gjeldende rett.

Funn av formentlig narkotika

I dette tilfellet gjør patruljen funn av formentlig narkotika under ransaking av ungdommen. De to lynlåsposene patruljen avdekket vil måtte regnes som små mengder narkotika, da slike små lynlåsposer ofte er typiske “brukerdoser” man kan kjøpe. 3,9 gram hasj (ca. 4 brukerdoser) ble av høyesterett vurdert som et “svært begrenset kvantum”⁶⁸, og det legges således til grunn at to slike lynlåsposer inneholder mindre mengder narkotika, og at disse posene sannsynligvis er ment til eget bruk grunnet det faktum at ungdommen kun hadde to poser på seg.

Riksadvokaten har presisert at i slike tilfeller hvor man gjør funn av mindre mengder narkotika på person, vil dette normalt innebære et straffbart forhold som i hovedsak er oppklart ved det aktuelle funn jf. strpl. §226. Normalt vil det ikke være aktuelt med øvrige etterforskningsskritt enn avhør og analyse av funnet.⁶⁹ Dersom øvrige etterforskningsskritt skal være aktuelt, spesielt ved tanke om at vedkommende er involvert i salgsvirksomhet, vil dette måtte vurderes konkret med tanke på hvordan narkotikaen er pakket, mengden eller øvrige opplysninger som sannsynliggjør salgsvirksomhet.⁷⁰ Et eksempel på mistanke om slik salgsvirksomhet er en dom fra høyesterett hvor en mann oppsøkte to sivile politibetjenter og prøvde selge de 2,29 gram hasj⁷¹. I nevnte dom sannsynliggjør mannen åpenbart at han bedriver salgsvirksomhet når han spør folk om de vil kjøpe hasj.

⁶⁸ HR-2009-2279-A, Rt-2009-1551.

⁶⁹ RA-2021-955-1, pkt. 6.4, 1.ledd

⁷⁰ RA-2021-955-1, pkt. 6.4, 2. ledd.

⁷¹ HR-2010-596-A, Rt. 2010-449

I dette tilfellet er narkotikaen som er funnet pakket på en slik måte at pakningen isolert sett kan sannsynliggjøre at ungdommen er involvert i salg av narkotika, men mengden stoff og omstendighetene for øvrig (tidspunkt, at han fremstår ruset osv.) gjør det lite sannsynlig at ungdommen var på stedet for å selge narkotika. Det straffbare forholdet som innebærer besittelse av narkotika må regnes som oppklart da patruljen finner narkotikaen og ungdommen erkjenner bruk/besittelse i avhør.

Telefon

Den neste aktuelle vurderingen en må ta vil således være om patruljen hadde tilgang til å gå gjennom ungdommen sin telefon. Riksadvokaten har kommet med en tydelig presisering angående ransaking av telefoner, som en slik gjennomgang vil være. Det fremkommer at det ikke vil være grunnlag for gjennomgang av en mistenkt sin mobiltelefon uten at det foreligger tilstrekkelige holdepunkter for skjellig grunn til mistanke om andre relevante forhold, f.eks. salg av narkotika⁷². Denne presiseringen kan knyttes opp mot strpl. §§224 og 226, og etterforskningens formål; ransaking av mobiltelefon er vurdert som et etterforskningsskritt som ivaretar hensyn knyttet til andre mistanker enn bruk/besittelse av narkotika, og kan således ikke regnes som et lovhjemlet etterforskningsskritt innen de nevnte lovbrudd, med mindre det foreligger konkrete holdepunkter som tilsier et slikt etterforskningsskritt.

Riksadvokaten vurderer det slik at selv om vilkårene for personransaking er oppfylt, vil det ikke kunne gjennomføres ransaking av telefon. En kan således hevde at en telefon ikke regnes som en del av en mistenkt sin person med rimelig grad av sikkerhet. Telefon nevnes ikke som del av vedkommende sin person i forarbeidene jf. tidligere drøfting, og det fremkommer blant annet i en dom fra Borgarting lagmannsrett at “elektronisk materiale” som tilhører en mistenkt er å regne som ransaking etter §192, ikke §195⁷³. Det fremkommer videre av dommen at blant annet PC og mobiltelefon var omhandlet i ransakingsbeslutningen etter §192⁷⁴.

Videre vil det å regne en mobiltelefon som en del av noens person være en nokså utvidet fortolkning av ordlyden “*hans person*”, jf. tidligere drøfting hvor ordlyden i paragrafen blant annet er omhandlet som en “ytre besiktigelse” av vedkommendes person. Dersom

⁷² RA-2021-955-1, pkt. 6.2, 4.ledd

⁷³ LB-2018-87329, sammendrag.

⁷⁴ LB-2018-87329, “Sakens bakgrunn,” 2.ledd (Vi regner “innhuket” i 1.ledd som ett eneste ledd.)

bestemmelsen skal tolkes i en så vid tilstand vil dette fordre en veldig individuelt basert vurdering av lovteksten, og det vil kunne argumenteres for at slike vurderinger kan legge til grunn for uhøvelig forskjellsbehandling, som det fremkommer tydelig i Grunnlovens §98 at ikke skal forekomme. Tolkning av lovtekster forekommer stadig (alltid) i domstolene (se f.eks. HR-2021-2050-A, hvor Høyesterett i oktober 2021 tolket politiets rett til midlertidig førerkortbeslag på innskrenkende vis⁷⁵), men slike tolkninger gjøres innenfor visse grenser.

Her handlet altså patruljen ikke innenfor gjeldende rett ved å ransake ungdommen sin telefon. Ransakingens formål må anses som oppfylt når det ikke foreligger konkrete holdepunkter som gir mistanke for andre lovbrudd, og saken om bruk/besittelse av narkotika må regnes som oppklart når det ikke foreligger rimelig grunn til videre undersøkelse om straffbart forhold i relasjonen til bruk/besittelse av narkotika jf. kravet om relevant etterforskningsformål etter strpl. §224⁷⁶. Patruljen har beslaglagt narkotikaen ungdommen var i besittelse av, og saken som omhandler nevnte besittelse må regnes som oppklart når ungdommen har erkjent forholdet. Videre var det snakk om to lynlåsposer, og det forelå for øvrig ingen informasjon som tilsa at ungdommen var involvert i f.eks. salgsvirksomhet.

Bopel

Med oppgavens problemstilling som bakgrunn setter vi en avgrensning mot strpl. §192, og redegjør ikke for paragrafen i detalj. Dette begrunnes med at oppgaven skal tydeliggjøre når en personransaking etter §195 går over til å være en husransaking etter §192.

Sett i lys av eksempelet ovenfor, blir det aktuelt å undersøke hvor grensene går for patruljen til å ransake ungdommens bopel etter strpl. §192, 1.ledd. Dette må vurderes med bakgrunn i ruspåvirkning og funn av to lynlåsposer med formentlig narkotika- gir disse holdepunktene politiet mulighet til å ransake ungdommens bopel?

Riksadvokaten begrunner at dersom det ikke gjøres funn ved personransakingen, vil det uten særlige holdepunkter for at vedkommende har narkotika hjemme ikke være skjellig grunn til

⁷⁵ HR-2021-2050-A

⁷⁶ RA-2021-955-1, pkt. 6.2, 2.ledd

mistanke om besittelse eller oppbevaring der. Således vil det ikke være grunnlag for husransaking⁷⁷.

De to lynlåsposene med formentlig narkotika ble som nevnt tidligere ansett som brukerdoser og dermed regnet til eget bruk. Riksadvokaten peker på, at i de omstendighetene der det er grunn til å tro at narkotikaen er til egen bruk, vil det uten andre opplysninger ikke være grunnlag for ransaking av bolig eller gjennomgang av telefon. Konkrete vurderinger må som nevnt tidligere gjøres på bakgrunn av hvordan narkotikaen er pakket på, mengden, regnskap eller andre forhold som gir skjellig grunn til mistanke om at vedkommende er involvert i salgsvirksomhet. I slike tilfeller vil det gjennomgående være grunnlag for ransaking både av bopel og telefon for å etterforske mistanken om salg⁷⁸. I eksempelet fra praksisåret vårt forelå det ingen konkrete holdepunkter for at funnene tilsa videre salg. Patruljen kan således sies å ha handlet på riktig måte da bopel ikke ble ransaket. Mistenkte ble avhørt for sin besittelse/bruk før han ble dimittert.

Nødvendighet og forholdsmessighet

I enhver sak hvor det anvendes tvangsmidler, skal nødvendighet og forholdsmessighetskravet etter strpl. §170a tas med i vurdering. Riksadvokaten peker på i sitt rundskriv fra 09. april at i saker som kun gjelder bruk av ulovlige rusmidler, må vurderes som lite alvorlige. Det samme gjelder befatning med narkotika som begrenser seg til umiddelbar tilknytning til slik bruk, altså erverv, og besittelse av brukerdoser⁷⁹.

I rundskrivet følger det videre at i saker som kun gjelder bruk av ulovlige rusmidler og befatning med narkotika som begrenser seg til umiddelbar tilknytning til slikt bruk som lite alvorlige. [...] Det etablerte straffenivået er påtaleunntatelse eller bøtstraff i samme størrelsesorden som for mindre alvorlige trafikklovbrudd⁸⁰.

Man ser altså at Riksadvokaten peker på at den enkelte sak må illegges særlig oppmerksomhet i lys av forholdsmessighet i saker med mindre mengder bruk og besittelse av narkotika. Dette

⁷⁷ RA-2021-955-1, pkt. 6.2, 4. ledd

⁷⁸ RA-2021-955-1, pkt. 6.4

⁷⁹ RA-2021-955-1, pkt. 11

⁸⁰ RA-2021-955-1, pkt. 4, 9.ledd

begrunnes blant annet med at lovbruddet ikke medfører en integritetskrenkelse, og ikke har noen andre skadelidte⁸¹.

Som tidligere nevnt er vurdering av blant annet grunnlaget for ransaking forholdsvis lite omhandlet i rettspraksis, særlig i forbindelse med mindre narkotikasaker. Et eksempel, som i utgangspunktet kan virke noe irrelevant, men som vi likevel mener kan illustrere aktuelle momenter ved forholdsmessighetsvurderingen ved ransaking i mindre narkotikasaker, er en dom fra Eidsivating lagmannsrett fra 2019⁸².

I nevnte dom var vedkommende tiltalt for å ha stjålet et par sko til en verdi av 1799 kroner, altså et mindre tyveri- som høyesterett i en annen dom har omtalt som et “bagatellmessig forhold”⁸³. I dommen fra lagsmannsretten fremkommer det at Gjøvik tingrett vurderte ransaking av tiltaltes person og bopel som uforholdsmessig grunnet at lovbruddet “ikke er den mest alvorlige form for kriminalitet”⁸⁴. Etter anke fra påtalemyndigheten vurderte lagmannsretten ransakingens forholdsmessighet på ny, og kom frem til at ransakingen ikke var et uforholdsmessig inngrep, og vurderte det tilstrekkelig å henvise til tiltaltes omfattende strafferegister.

Vi anser dommen fra Eidsivating lagmannsrett som relevant for å belyse vår problemstilling fordi dette viser at forholdsmessighetsvurderingen kan variere stort basert på hvem som gjør den. Det faktum at kriminaliteten i utgangspunktet er av bagatellmessig karakter vil ilegges *varierende* betydning, og inngrep blir ikke automatisk uforholdsmessig, selv om saken kan være av mindre alvorlig karakter. Som tidligere nevnt er mindre narkotikasaker omtalt av Riksadvokaten som mindre alvorlige forhold- dette illustrerer at det svært sjeldent vil være et “fasitsvar” på vurderingen om et inngrep er forholdsmessig.

Som nevnt kan et tvangsmiddel bare brukes dersom det er tilstrekkelig grunn, forholdsmessig og etter sakens art og forholdene ellers ikke vil være et unødvendig inngrep. I lys av eksempelet vårt mistenktes ungdommen for bruk av narkotika. Selv om narkotika ikke er ansett som et stort samfunnsproblem lenger, er det fortsatt ulovlig. Ungdommen ble påtruffet på en lørdag kveld, i sentrum, noe som er en helt normal omstendighet. I tillegg oppga han

⁸¹ RA-2021-955-1, pkt. 4, 9.ledd

⁸² LE-2019-127463

⁸³ HR-2018-1660-A, pkt. 30

⁸⁴ LE-2019-127463, 5. ledd

ingenting som tilsa at en ransaking ville vært uforholdsmessig. Således kan en peke på at sakens art og forholdene ellers tilsa at en ransaking er noe han måtte påse å tåle.

Ungdommen ble ført bak politibilen med hensyn til å begrense eksponering for andre i størst mulig grad, og samtidig ble ransakingen gjennomført på en så skånsom måte som mulig. Ungdommen fikk blant annet forklart grunnlaget for at han ble ransaket, hva som kom til å skje under selve ransakingen og at prosessen ikke ble gjort på en integritetskrenkende måte ved at ungdommen f.eks. måtte kle av seg for patruljen e.l. Spesialenheten har i enkelttilfeller tidligere påpekt dette momentet ved ransakinger som kritikkverdig og/eller straffbart, spesielt i urbane miljøer med mulige vitner til stede⁸⁵. En kan mulig hevde at en person ikke er å regne som fullstendig ransaket dersom man ikke går gjennom blant annet undertøy, da dette erfaringsmessig er et kjent "gjemmested" for narkotika. Å gjennomføre en slik ransaking ble i dette tilfellet riktignok vurdert til å være en uforholdsmessig måte å ransake på, da belastningen ungdommen utsettes for ved å eksponeres på relativt åpen gate tydelig overskrider nytteverdien i at politiet får se om han gjemmer mer narkotika i bokseren.

Ransakingen regnes dermed som gjennomført ihht. gjeldende prosedyrer og retningslinjer, som tilsier at ransaking skal gjennomføres så skånsomt som mulig etter forholdene jf. strpl. §201. Videre fremstår ransaking nødvendig for å avdekke mistanken om besittelse av narkotika, og ransaking vurderes som forholdsmessig jf. tidligere drøfting.

Formelle vilkår

Angående beslutningen om å ransake ungdommen besluttet patruljen dette selv etter strpl. §198 nr. 2, fersk gjerning eller ferske spor. Fredriksen har lagt til grunn at det å observere påvirkning av narkotika kan være et ferskt spor på lovbruddet bruk av narkotika, forutsatt at påvisningsmetoden er sikker, f.eks. ved å gjennomføre en tegn-og symptomtest⁸⁶. Fredriksen legger videre til grunn at den eventuelle ransakingen må være begrunnet i at de ferske sporene også gir skjellig grunn til mistanke for besittelse av narkotika⁸⁷. Tidligere drøfting viser at Riksadvokaten har lagt til grunn at slik mistanke om bruk også gir skjellig mistanke

⁸⁵ Sak 232/21- 123. Anmeldelse til Spesialenheten for politisaker

⁸⁶ Steinar Fredriksen, 2016, s. 17-18

⁸⁷ Steinar Fredriksen, 2016, s. 18

grunnlag for besittelse av narkotika⁸⁸. Dersom en følger Fredriksen sin tolkning av lovteksten kan en således hevde at patruljen har handlet innenfor sin beslutningsmyndighet.

Her foreligger det riktignok uenighet mellom blant annet Fredriksen og Politihøgskolens retningslinjer fra 2012 (som Riksadvokaten henviser til i sin midlertidige gjennomgang av tvangsmiddelbruk i mindre narkotikasaker for Oslo politidistrikt), hvor det blant annet fremkommer at dersom det skal ransakes på ferske spor må det foreligge observasjoner som ganske klart tyder på at inntaket er gjort kort tid forut⁸⁹. Videre legger Riksadvokaten i sin midlertidige gjennomgang til grunn at bestemmelsen om ferske spor i all hovedsak omhandler om det er tid til å ringe jurist eller ikke⁹⁰. I det nevnte tilfellet var det vanskelig å fastslå sikkert om inntaket av eventuelle rusmidler var gjort kort tid forut eller lengre tid forut, samt at en sannsynligvis kan hevde at det var tid til å ringe jurist med rimelig sterk grad av sikkerhet.

Ettersom Riksadvokaten er det øverste leddet innen påtalemyndigheten, samt at gjennomgangen er utgitt nyligst av de diskuterte dokumentene, kan en hevde at patruljen ikke har handlet innen sin beslutningsmyndighet, og skulle ha ringt jurist for å innhente beslutning om ransaking av ungdommen sin person. Ruspåvirkning kan således ikke regnes som ferske spor på bruk av narkotika.

4.0 Avslutning

I denne oppgaven har vi forsøkt å tydeliggjøre hvor grensene går i forbindelse med ransaking i mindre narkotikasaker. Ved å ha benyttet juridisk metode har vi gått i dybden på flere straffeprosessuelle begreper og lovhjemler, med et hovedfokus på bestemmelsen om personransaking etter strpl. §195. Vi har tilegnet oss kunnskap om når politiet kan og ikke kan ransake, og har forsøkt å tydeliggjøre dette ved å gi lovbestemmelsen en praktisk

⁸⁸ RA-2021-955-1, pkt. 6.2, 4.ledd, tidligere drøftet i besvarelsens pkt. 3.5.1.

⁸⁹ Politihøgskolens retningslinjer, 2012, s.45, henvist til i Riksadvokatembetets midlertidige gjennomgang om tvangsmiddelbruk i mindre narkotikasaker (for Oslo politidistrikt) (2021, s.30)

⁹⁰ Riksadvokatembetets midlertidige gjennomgang om tvangsmiddelbruk i mindre narkotikasaker (for Oslo politidistrikt, RA-2021) s. 3.

anvendelse. Tilegnelsen av kunnskapen har gitt oss en økt forståelse for praktiseringen, og har også gjort oss tryggere på hvor grensene går for anvendelsen av rettsregelen.

Det vi anser som de “viktigste” funnene eller presiseringene vi har gjort i forbindelse med denne oppgaven er som følger:

- Skjellig grunn til mistanke for *bruk* av narkotika vil gjennomgående også gi skjellig grunn til mistanke for *besittelse* av narkotika. Evt. videre ransaking fordrer beslutning gjort av korrekt personell, se redegjørelse under.

Vi opplevde i etterkant av Riksadvokatens brev at akkurat denne vurderingen var det mange polititjenestepersoner og jurister som var usikre på, men det fremkommer som sagt at skjellig grunn til mistanke for bruk av narkotika gjennomgående vil gi skjellig grunn til mistanke for besittelse.

- Mistenkt/siktedes telefon regnes ikke som en del av vedkommendes person, og eventuell gjennomgang av telefonen fordrer mistanke om øvrige forhold enn bruk/besittelse av narkotika, f.eks. oppbevaring av større mengder eller salg. Gjennomgang av mistenktes telefon ble gjennomført forholdsvis ofte i vårt praksisår.
- Politimannens myndighet til å beslutte ransaking uten beslutning fra påtalemyndigheten, både basert på fersk gjerning/ferske spor og sterk mistanke/fare ved opphold etter §198 nr. 2 og 3, er vurdert av Riksadvokaten til å hovedsakelig omfatte hvorvidt det er tid til å ringe jurist eller ikke. For øvrig har Riksadvokaten også vurdert det slik at synlig ruspåvirkning ikke er et ferskt spor på bruk av narkotika.

At politimann selv besluttet ransaking på ferske spor var også noe vi opplevde i praksisåret. I slike tilfeller vil således korrekt fremgangsmåte være å ringe jourhavende jurist og innhente beslutning om ransaking derfra.

Ved en sammenligning av funnene vi har gjort i oppgaven sett opp mot innholdet i riksadvokatens brev av 9.april kan en se mange likheter. Vår oppfatning er at funnene våre kan leses tilnærmet direkte av riksadvokatens brev- og en kan således spørre seg hvorfor disse presiseringene skapte såpass med usikkerheter som det gjorde. Har usikkerheter oppstått som følge av upresis juss, eller som følge av manglende forståelse eller frykt for å gjøre feil? For oss fremstår det i alle fall lite sannsynlig at det er et utydelig juridisk grunnlag som har

skapt usikkerheter, og det mest naturlige blir således å konkludere med at eventuelle usikkerheter nok har oppstått som følge av diverse individuelle faktorer som tidligere nevnt- for eksempel en frykt for å trå feil.

Avslutningsvis ønsker vi å poengtere at oppgaven og eksempelet brukt i oppgaven muligens fremstiller politiets arbeid i et ufortjent dårlig lys. Riksadvokatembetet har blant annet gjennomgått 925 saker, hvor hovedinntrykket ifølge førstestatsadvokat Olav Thue er at “kravene i all hovedsak er oppfylt” og at “hovedinntrykket er at det gjøres mye godt politiarbeid, men på enkelte områder har politiet litt å jobbe med⁹¹.” Et eksempel på et slikt område hvor politiet kan ha litt å jobbe med er praktiseringen rundt beslutningsmyndighet for ransaking. Det fremkommer i besvarelsen at polititjenestepersoner, som i utgangspunktet bare har en unntaksvis beslutningsmyndighet, beslutter ransaking selv i et flertall av de undersøkte tilfellene. Det kan nok hevdes at dette er tilfellet fordi mindre narkotikalovbrudd gjerne avdekkes eller mistenkes litt basert på tilfeldigheter, men dette med beslutning fra korrekt personell har blitt fremtrukket av riksadvokaten som et område som må nøye iakttas⁹².

Som en således kan tolke seg til handler politiet stort sett korrekt og innenfor gjeldende arbeidsmetode. Spesielt vurderinger om forholdsmessighet og nødvendighet vil alltid måtte sees i sammenheng med vår samtid og samfunnsmessig utvikling- det som var greit for 30 år siden kan være et uforholdsmessig inngrep i dag.

⁹¹ <https://www.politiforum.no/ransaking-riksadvokaten/tvangsmiddelbruk-i-mindre-alvorlige-narkotikasaker-kravene-i-all-hovedsak-oppfylt/222889> - hentet 16.02.22

⁹² Riksadvokaten (2022) *Tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker*, s. 16.

Litteraturliste

Lover, forskrifter og instruksjer

- FOR-1985-06-28-1679. *Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (Påtaleinstruksen)*
FOR-2013-02-14-199. *Forskrift om narkotika (Narkotikaforskriften)*
LOV-1814-05-17. *Kongeriket Noregs Grunnlov (Grunnloven)*
LOV-1981-05-22-25. *Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven)*
LOV-1992-12-04-132. *Lov om legemidler m.v. (Legemiddeloven)*
LOV-1995-08-04-53. *Lov om politiet (Politiloven)*
LOV-1999-05-21-30. *Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (Menneskerettsloven)*
LOV-2005-05-20-28. *Lov om straff (Straffeloven)*

Forarbeider, rundskriv og brev

- NOU 2019:26- *Rusreform- fra straff til hjelp.*
NUT 1969:3 *Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen*
Ot.prp.nr.23 (1983-1984) *Om lov om endringer i straffeloven mv.*
Ot.prp nr.64 (1998-1999) *Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven mv*
Ot.prp.nr.90 (2003-2004) *Om lov om straff (straffeloven)*
RA-1998-1- *Narkotikasaker- om kvantumets betydning for den rettslige bedømmelse og bruk av forelegg.* Riksadvokatens rundskriv 1/1998.

RA-98-377 TGM/GMK, 632.9 - Kompendium - "Tegn og Symptomer på narkotikabruk og andre rusmidler" - Vurdering av hjemmelsgrunnlag
RA-1999-3- *Etterforskning.* Riksadvokatens rundskriv 3/1999.
RA-2014-2- *Narkotikasaker.* Riksadvokatens rundskriv 2/2014.
RA-2021-955-1 (Riksadvokatens brev av 9.april 2021). *Påtalemyndighetens legalitetskontroll med tvangsmiddelbruk – relevant etterforskningsformål og forholdsmessighet – særlig om ransaking i narkotikasaker*

Rettspraksis

- Rt. 1991-1496 (515-91)
Rt. 1993 s. 1025.
Rt. 1993 s.1302
Rt. 2005-1319.
HR-1997-22-A, Rt. 1997-572
HR-2010-00596-A, Rt. 2010-449
HR-2017-2009-U
HR-2018-1660-A
HR-2021-1953-U
HR-2021-1469-U
HR-2021-2050-A (Sivil sak)
LH-2015-74643
LB-2018-87329
LE-2019-127463

Litteratur

- Aarli, R., & Mæhlie, S. S. (2021). *Juridisk metode i et nøtteskall*. Oslo.
- Auglend, R. L., & Mæland, H. (2017). *Politirett* (3.utg). Oslo.
- Bjerke, H. K. Keiserud, E. & Sæther, K. E. (2011) *Straffeprosessloven. Kommentartutgave*. Bind I (4.utgave).
- Bjerknes, O. T. & Fahsing, I. A. (2018) *Etterforskning. Prinsipper, metoder og praksis*. Bergen.
- Blandhold, S. Tøssebro, H. N & Skotheim, Ø. (2015) *Innføring i juridisk metode* i Jussens Venner, nr. 06 utg.
- Fredriksen, S. (2013) *Innføring i straffeprosess* (3. utgave) Oslo.
- Fredriksen, S. (2016). Polititjenestepersoners og privatpersoners adgang til å benytte straffeprosessuelle tvangsmidler. *Tidsskrift for strafferett*, (1), 8-34.
- Fredriksen, S. (2018) *Innføring i straffeprosess* (4. utgave) Oslo
- Fredriksen, S. (2018) *Lovbrudd, skyld og straff*. Oslo
- Montesquieu, C. (1748) *L'Esprit des Lois* ("Lovens Ånd")
- Myhrer, T-G. (2015). *Kvalitet i etterforskningen - Særlig om påtaleansvarliges rolle og betydning*. Oslo.

Internettisider

Det store norske leksikon. (2018). *Legalitetsprinsippet*. Hentet fra Store Norske Leksikon: <https://snl.no/legalitetsprinsippet>

Kripos (2021) *Narkotika- og Dopingstatistikk 1. halvår 2021*. Hentet fra https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/narkotika/narkotikastatistikk_2021_halvar.pdf

Politidirektoratet. (2017). *Politiet mot 2025- Politiets virksomhetsstrategi for politi- og lensmannsetaten*- hentet fra <https://www.politiet.no/globalassets/05-om-oss/03-strategier-og-planer/kriminalitetsforebygging-politiets-primarstrategi.pdf>

Riksadvokaten (2021.) *Riksadvokatembetets midlertidige gjennomgang om tvangsmiddelbruk i mindre narkotikasaker*- hentet fra <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2021/10/Oslo-sa-Bruk-av-tvangsmidler.pdf>

Riksadvokaten (2022) *Tvangsmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker*- hentet fra <https://www.riksadvokaten.no/document/rapport-om-politiets-tvangsmiddelbruk/>

Spesialenheten for politisaker (2022.) *Anmeldelse for tjenestefeil i forbindelse med ransaking* (Sak 232/21- 123.) Hentet fra <https://www.spesialenheten.no/avgjorelser/anmeldelse-for-tjenestefeil-i-forbindelse-med-ransaking-2/>